

KAI KURIE EGZAMINATORIAUS IR STUDENTO TARPUSAVIO SANTYKIŲ PSICHOLOGINIAI ASPEKTAI

A. NOVODVORSKIS

Aukštojoje mokykloje egzaminas lieka viena iš pagrindinių studento žinių tikrinimo formų. Todėl tebėra aktualu ieškoti būdų, kaip padidinti egzamino reikšmingumą. Tačiau, norint kalbėti apie šį reikšmingumą ir tuo pačiu apie egzamino veiksmingumą, reikia priimti tam tikrus postulatus.

1. Egzaminavimo metodika turi sudaryti sąlygas, įgalinančias objektyviausiai spręsti apie studento žinias.

2. Studento žinių įvertinimas, būdamas visiškai objektyvus, turi atitikti tam tikrą studentui keliamų reikalavimų kompleksą.

3. Egzaminuojant kiekvienam studentui turi būti sudarytos vienodos sąlygos egzaminui sėkmingai išlaikyti.

4. Egzaminas yra valstybinis aktas, per kurį tikrinama ne tik studento žinios, bet ir dėstytojo darbo kokybė.

Kaip žinia, egzamino rezultatams įtakos daro tokie veiksniai, kaip: 1) studento žinios, 2) egzamino atmosfera (aplinka), 3) apklausos technika, 4) studento žinių įvertinimas.

Šių veiksmių sąveika turi, kiek tatau įmanoma, visiškai pašalinti vadinamą nepelnyto pažymio kompleksą, kuris gali atsirasti studentui.

Pagal keliamo klausimo pobūdį mums ypač rūpės 2 ir 3 veiksniai, kuriuose esama daugiausia psichologinių elementų.

Didaktiniu ir auklėjamuoju atžvilgiu egzaminas gali vykti sėkmingai, tik sukūrus tam reikiamą atmosferą. Turima galvoje tai, kad reikia derinti rimtį, dalykiškumą, oficialumą, kartu šalinti be-reikalingą nervingumą, kuris neigiamai veikia ne tik egzamino eigą, bet ir jo rezultatus. Studentų apklausa parodė, kad ne mažiau kaip 10—15% nepatenkinamų pažymių gauta dėl padidinto nervingumo per egzaminą.

Dažnai tokia atmosfera sudaroma dar tada, kai sesija labai toli. Gera, kai dėstytojas per paskaitas ir pratybas ne tik gvildena mokamąją medžiagą, bet ir supažindina klausytojus su reikalavimais, kurie bus keliami per egzaminus. Tai gerokai sumažina netikėtumo momentą ir su juo susijusias nervingumo priežastis.

Visiškai kitaip studentus gali paveikti „įbauginimo“ priemonės, kurios dažnai esti atsitiktinio pobūdžio. Pvz., dėstytojas, netekęs pusiausvyros dėl blogo paskaitų lankomumo, įspėja, kad egzaminą teislaikys ne daugiau kaip 30—40% studentų. Tokia atsitiktinė, afektu aiškinama pastaba veikia demobilizuoja-jančiai. Daugelis studentų pasidaro abejingi: jie ima nebelankyti užsiėmimų ir nebesiruošti egzaminams, nes laiko save nepakankamai laimingais, kad patektų į tuos 30—40%. Panašiai veikia ir kitokie „įbauginimo“ metodai. Juos taikydamos, dėstytojas kartais vadovaujasi

tokiais samprotavimais, kuriais nori padidinti susidomėjimą disciplina, skatinti sistemingą mokymąsi ir t. t.

Didelę įtaką daro pirmieji egzaminatoriaus kontaktai su studentu, atvykusiu laikyti egzamino. Nereikia pamiršti, jog studentas daugiausia susinervinęs yra tuo metu, kai traukia egzaminų bilietą ir, ištraukęs jį, skaito biliete surašytus klausimus. Paprastai dauguma studentų skundžiasi, kad tuo momentu jiems „viskas susimaišo“, ir jie nieko nebeatimena. Tai suprantama: nervinio įtempimo metu visa studento paruoštoji informacija yra, vaizdingai tariant, lydalo būvio, o bilieto klausimai yra tarytum kristalizacijos centrai, apie kuriuos ir ima telktis studento mintys. Kaip tik čia egzaminatoriaus veido išraiška, vienas kitas palankus žodis gali sėkmingai pašalinti (arba bent sumažinti) nervinumą ir sudaryti prielaidas studentui normaliai ruoštis atsakinėti.

Ne visiškai normalūs santykiai tarp studento ir dėstytojo gali atsirasti nuo pat pirmųjų kontaktų, kai tariamai visiškai nežymiai nukrypstama nuo oficialumo. Tarkime, egzaminatorius, vienos ar kitos asociacijos paveiktas, ima aiškinti pažintį su studento tėvais, prisiminti bendrus pažįstamus ir t. t. Dažnai taip gali atsitikti aukštosiose mokyklose, esančiose palyginti nedideliuose miestuose, kuriuose žmonių kontaktai glaudesni. Ir štai pradedami tikslinti biografiniai duomenys, atsiranda saviti santykiai, kurie neabejotinai veikia egzaminatorių, egzaminuojamąjį ir kitus studentus. Pastarieji gali įtarti (net ir be pagrindo) dėstytoją esant nepakankamai objektyvų, pernelyg palankų tokiam „pažįstamam studentui“, o šis ima tikėtis lengvatų. Ypač nemalonu bus egzaminatoriui, jeigu jam teks rašyti tam studentui nepatenkinamą pažymį, nepaisant artimų pirmųjų kontaktų. O juk pedagogas turi būti objektyvus.

Nuo pat apklausos pradžios egzaminatorius ir studentas ima daryti vienas

kitam tam tikrą įtaką. Ir toji įtaka priklauso nuo dėstytojo aktyvumo laipsnio. Beje, tarp egzaminatorių pasitaiko du diametraliai priešingi kraštutinumai: esama egzaminatorių „tylenių“ ir egzaminatorių „plepių“.

Pirmieji tyli egzaminuodami tarytum mumijos: jie nereaguoja nei žodžiais, nei mimika į tai, ką studentas sako. Antrieji paverčia egzaminą egzaminatoriaus monologu, kurį tik kartkarčiais nutraukia tokios studento pastabos, kaip: „Na, žinoma!“, „O kaipgi!“, „Aišku, ne!“, „Be abejo!“ ir kt. Abu minėti apklausos metodai daro neigiamą psichologinę įtaką. Egzaminatorius turėtų elgtis lygiai taip pat, kaip per kiekvieną dalykinį pokalbį su studentais.

Objektyviai išsiaiškinti žinias labai trukdo kurių-ne-kurių egzaminatorių maniera nuolat pertraukinėti studento minčių raidą papildomais klausimais ir pataisomis. Egzaminatorius turi leisti studentui išreikšti mintį iki galo. Išimties iš tos taisyklės leistinos ir pageidautinos, o kartais net būtinos, kai egzaminatorius įsitikina, kad studento mąstymas ir išvados aiškiai neteisingi, taip pat ir tais atvejais, kai studentas ima daryti ekskursus į kitas sritis ir vengti konkrečių atsakymų, atitraukdamas egzaminatoriaus dėmesį „dūmine uždanga“. Abiem tais atvejais dėstytojas turi reaguoti patikslinančiais klausimais, iškeltais tinkamu tonu, kad nebūtų psichologinių traumų. Mūsų nuomone, visiškai neleistas reagavimas, kai egzaminatorius pertraukia studento pasakymus tokiais sakiniais: „Visiška nešamonė!“, „Supratimo neturite!“ ir kt. Neįturių ir pritinginčių tokios replikos auklėjančiai nepaveiks, bet jos psichologiškai traumuos eilinius ir ypač labai darbščius studentus, dėl tam tikrų priežasčių padarančius klaidų. Kai egzaminatorius ramus ir dalykiškas, studentas dažniausiai pats įstengia ištaisyti savo klaidas. Tai leidžia egzaminatoriui įsitikinti, ar studentas geba mąstyti, svars-

tyti ir daryti išvadas. Egzaminatoriaus pastabos (replikos) galėtų būti tokio pobūdžio: „Pagalvokite, ar taip“, „Pasižiūrėkime, kokia galėtų būti išeitis“, „Prisiminkite, kaip mes aiškinome šį klausimą per paskaitas“. Dažnai studentas užmiršta išvadas, procesus, sąvokas ne dėl to, kad nežino jų, o dėl nervingumo, jaudinimosi. Tokiais atvejais, ypač kai dėstytojas dar prieš egzaminus pažinojo studentą iš gerosios pusės, labai teigiamą psichologinę įtaką daro tokios egzaminatoriaus replikos: „Aš visiškai tikras, kad Jūs tai žinote. Neskubėkite atsakyti, susikoncentruokite ir pabandykite suformuluoti savo mintį visiškai ramiai“. Tada studentas, pajutęs, kad dėstytojas lieka apie jį geros nuomonės, dažniausiai nusikrato nervingumo, ima tikėti galėsias ištaisyti padarytą klaidą. Todėl jis ima mąstyti normaliai.

Pasitaiko ir taip, kad studentas, kurį dėstytojas pažįsta tik iš gerosios pusės, per egzaminą dėl vienu ar kitu priežasčių (ištraukė „nelaimingą“ bilietą, blogai jaučiasi, turi kokių nemalonumų) ima painiotis nuo pat pirmųjų žodžių, nebegali tiksliai suformuluoti minties ir kt. Dažniausiai tai atsitinka dėl per didelio nervinio įtempimo. Tokiu atveju ypač pageidautinos egzaminatoriaus replikos, kuriomis siekiama normalizuoti studento psichinę būseną.

Ir tuo atveju, kai egzaminatorius pagrįstai įtaria studentą norint nusikratyti nepageidaujama klausimu, t. y., kai studentas ima gvildenti informaciją, neturinčią tiesioginio ryšio su bilieto klausimu, leistinos tik ramios, dalykiškos replikos: „Visa tai, ką Jūs pasakėte, yra teisinga (žinoma, jeigu taip yra!), ir aš esu tikras, kad Jūs tai žinote. Tačiau mūsų klausimas suformuluotas taip (cituoja klausimą)...“

Neabejotinai studentą psichologiškai veikia papildomi egzaminatoriaus klausimai. Paklaustus (žinoma, ne per egzaminą), kaip į juos žiūri studentai, dažnai

galima išgirsti tokius atsakymus: „Gavęs papildomą klausimą, pirmiausia pagalvoju, koks bus sekantis...“ O juk tai sudaro bereikalingą nervinį įtempimą, studentui atsakinėjant į pirmąjį klausimą. Taigi labai svarbu, kad dėstytojas būtų tinkamai paruošęs papildomus klausimus. Dažnai jie leidžia egzaminatoriui išsiaiškinti abejojimus dėl rašymo pažymio (gerai ar labai gerai, patenkinamai ar gerai ir kt.). Tokiais atvejais kai kurie mano, jog reikia paaiškinti studentui, kam buvo reikalingas papildomas klausimas. Mūsų nuomone, tai nereikalinga ir net nepageidautina, nes tik be reikalo jaudina studentą (kuris, be abejo, norėtų gauti geresnį pažymį) ir iš anksto daro jo atsakymą priklausomą nuo papildomo susinervinimo.

Sukuriant per egzaminą optimalią aplinką (abiem dalyvaujantiems šalims), ne paskutinį vaidmenį atlieka ir egzaminatoriaus dvasinė būsena. „Homo sum, humani nihil a me alienum puto!“ (Esu žmogus ir niekas, kas žmogiška, man nesvetima). Jis ateina į egzaminą su savais rūpesčiais, pergyvenimais, įspūdžiais, nuotakomis, yra tam tikros fizinės būsenos. Tikrai, ar negali paveikti jo nuotakos pats prozaiščiausias dantų skausmas? Žinoma, gali. Minėtų reiškinių veikiamas egzaminatorius ir pasireiškia kaip pedagogas, priklausomai nuo to, kiek jis sugeba nuslopinti tų reiškinių įtaką ir sudaryti reikiamą egzaminavimo atmosferą. Priešingu atveju egzaminatorius, kartais net pats to nepastebėdamas, sudaro nervingą aplinką tiek savo tonu, tiek ir poelgiais bei kritinėmis pastabomis.

Be abejo, egzaminavimas reikalauja iš dėstytojo nemaža įtempimo ir nuolatinio dėmesio tam, ką ir kaip atsakinėja studentai. Reikia neužmiršti ir tebeįtaikančio studentų nesąžiningumo, kuris veikia egzaminatorių. Kartą studentas, dėstytojo paklaustas, koks tam tikru atveju bus Koriolio pagreitis (teigiamas

ar neigiamas), atsakė neteisingai. Egzaminatoriui sureagavus, studentas ėmė jį įtikinėti, kad pastarasis blogai išgirdęs. Dėstytojas tam tikru momentu, matyti, klausėsi nepakankamai įdėmiai, pats suabejojo studento atsakymo teisingumu, ir nesąžiningas studentas laimėjo... O priežastis buvo aiški: nepakankamas dėstytojo dėmesys.

Egzaminatorius daug dėmesio turi skirti pažymiui, kuriuo įvertinamos studento žinios, nes nepelnyto pažymio kompleksas visada veikia neigiamai; tai atsiliepia ir kitiems studentams. Be to, neobjektyvumas rašant pažymius sudaro blogą nuomonę apie patį egzaminatorių. Jo nuotaikos neturi veikti rašomo pažymio. Studentų tarpe labai paplitęs toks kalambūras, apibūdinąs gerą pažymį: „Ketvertas — tai pažymys, kuris rašomas už labai gerą atsakymą tuo atveju, kai egzaminatorius yra blogos nuotaikos, ir už patenkinamą atsakymą, kai nuotaika gera“. Reikia pripažinti, kad tam tikros tiesos esama.

Tiek per apklausą, tiek ir rašydamas pažymį, egzaminatorius turi kategoriškai atsisakyti labai vylingo noro skirstyti studentus į simpatingus ir nesimpatingus, gražius ir negražius, tvarkingus ir apsileidusius, nes toks skirstymas ga-

li padaryti nepageidaujamą įtaką vertinimo objektyvumui.

Kad studentams neatsirastų nepelnyto pažymio kompleksas, egzaminatorius turi mokėti akivaizdžiai parodyti studentui, jog jis vertas kaip tik tokio, o ne kitokio pažymio.

Kurie-ne-kurie dėstytojai beegzaminuodami mėgsta sklaidyti studento įskaitų knygelę. Tai dažnai daro studentui nepageidaujamą įtaką. Tiesa, egzaminatorius tuo paprastai nori išsiaiškinti (jei to reikia) studento gretimų disciplinų pažymius ir priėti atitinkamas išvadas. Pagaliau viskas priklauso nuo tokio tikrinimo metodikos, tačiau nepamirškime, jog ji gali paveikti studentą neigiamai, ypač jeigu studentas mokosi vos patenkinamai. Jam neretai atrodo, kad dėstytojas, pamatęs tik patenkinamus pažymius iš kitų disciplinų, būtinai parašys jam tokį patį pažymį ir iš savo dėstomos, nepaisydamas to, jog studentas pastarąją išmoko gerai. Taip gali atsirasti nepelnyto pažymio kompleksas.

Santykiai, užsimezgę tarp egzaminatoriaus ir studento per egzaminus, svarbus veiksnys, darąs nemažą įtaką egzaminavimo veiksmingumui. Todėl šiems santykiams, ypač svarbiems psichologiškai, skirtinas tinkamas dėmesys.